

Interview met dhr. J.J. Gijsman

I-1: Het is vandaag 12 december 2016 en wij zijn op bezoek bij de heer Joop Gijsman. En wij zijn hier namens de Stem van Leiden.

G: Ja, welkom. Ik ben benieuwd hoe dat verder zich ontwikkelt!

I-1: Kunt u iets vertellen over uw vroegste jeugd?

G: Mijn vroegste jeugd heb ik niet zo bewust meegemaakt, van de kleuterschool. Ik weet alleen dat mijn moeder naderhand zei: 'Ik ging d'r huilend heen en ik kwam d'r huilend vandaan.' Ik weet niet hoe dat kwam. Ik voelde me kennelijk onzeker of alleen of ik weet niet hoe het zat.

I-1: Maar toch goed bevallen als u huilend daar wegging.

G: Kennelijk goed bevallen, ja. Maar bewust heb ik dat niet, nee. Ja, dan is natuurlijk nagaan, wanneer weet je wel wat. Dat is heel moeilijk vind ik hoor.

I-2: Waar stond de kleuterschool?

G: Op de Middelstegracht. Hij is nu net verbouwd tot appartementen. Het was dus vlakbij. Ik werd daarheen gebracht en weer opgehaald.

I-1: Maar het gezin waaruit u uit voortkwam, waarin u geboren bent, kunt u daar iets over kwijt?

G: Ja, ik weet niet hoe ver terug hoor. Ik moet dat verhaal voor een andere groep binnenkort ook weer houden. Mijn voorouders zaten allemaal in de verf. Textielverf heel vroeger en naderhand gewoon ook huisschilder. Mijn overgrootvader, daar staat hier ook een foto van. Mijn vader was in dienst in de Eerste Wereldoorlog en die is toen niet meer gaan schilderen. Hij had wel een schildersopleiding gehad, maar die ging in de voorkamer van het ouderlijk huis ging die verf verhandelen. Ja, ik vind dat moedig hoor. Daarna is hij getrouwd met mijn moeder in 1923 en toen heeft hij dit huis gekocht, kennelijk met hulp van zijn schoonouders en ouders, want die hadden wel een schildersbedrijf. De vader had een schildersbedrijf en was heel streng kerkelijk en mijn andere opa was wat liberaler. En ja, die had twee rechterhanden, waar de familie hem nog steeds dankbaar voor is, want dat wordt overgeërfd. Die had toen een winkel, een soort Blokker-winkel op de Nieuwe Rijn en een prachtige tuin op de Zoeterwoudsesingel. Maar goed.

I-1: Maar u zegt dat uw vader hier aan het werk ging. Kunt u - want dit is natuurlijk alleen maar geluid - kunt u vertellen waar dat huis stond waar we het nu over hebben?

G: Dat is dit huis.

I-1: En dat adres van dit huis is dus Hogewoerd 125.

I-2: Wanneer heeft uw vader dat gekocht?

G: Ik denk in 1923/1924. '23 zeg maar. En toen zat het vol met huurders, weet ik nog wel uit de verhalen. En die is hierboven toen een verffabriek, eh verfmalerij begonnen. Ja, dat vond ik heel knap. Er zat hier een meubelmakerij en die was net vertrokken. Dus hij heeft het pand gekocht met het idee: ik ga daar beginnen. Daar heb ik nog wel een foto van. Dat is op zich natuurlijk allemaal heel eenvoudig. Met lijnolie wordt hier grondverven gemaakt en aflakken in een potmolen. Maar kennelijk heeft hij het goed gedaan. Want toen kocht hij twee huisjes aan de Dwars Bolwerkstraat en twee huisjes aan het Levendaal en hij sloopte de twee huisjes en liet daar deze fabriek bouwen, aan de overkant hier.

I-1: En dat liep allemaal door?

G: Nee, daar zat dit straatje tussen natuurlijk (Dwars Bolwerkstraat). Hierboven begonnen. In '29 bouwde hij die verffabriek. En hij had de huisjes aan het Levendaal en een van die huisjes had een doorloop, dus dat was mooi voor de aan- en afvoer via het destijds nog niet gedempte Levendaal. Ja, ik heb dat wel meegemaakt allemaal, maar ja, ze waren allemaal druk natuurlijk, druk, druk, druk. Ja, en wat ik eigenlijk altijd belangrijk vind, wij hadden altijd juffrouw Nel op

kantoor. Dat was toch heel bijzonder. Als kinderen mochten wij om vijf uur naar kantoor en dan las ze ons voor en deed spelletjes met ons en dat hele verhaal heeft zich herhaald met onze kinderen weer, want ze is negenenveertig jaar in dienst geweest bij ons. Ze was een soort familielid. Ik heb nog een sollicitatiebriefje, een handgeschreven sollicitatiebriefje. Een prachtig document. 16-jarige Nellie van Zijp en die zegt daar: 'Ik heb al MULO en ik heb diploma machineschrijven en ik ben bezig met stenografie en ik ben bezig met Engels en ik kan heel goed Nederlands schrijven.' Ja, en of ze in aanmerking mocht komen voor jongste bediende.

I-1: Dus er was een vacature?

G: Daar was een vacature. Er stond een advertentie in het *Leidsch Dagblad* en daar had zij op gereageerd.

I-1: En was zij nou die enige die reageerde? Want waarom is zij aangenomen?

G: Dat weet ik niet. Ik heb niet meer briefjes kunnen vinden.

I-1: Want zij was toch een meisje. Dat is toch bijzonder?

G: Ja, ik heb zelfs nog een tweede sollicitatiebrief gevonden en toen staat er vrijwel dezelfde tekst in. Dan staat er: 'Ik ben bijna zeventien'. Dus misschien heeft vader niet gereageerd en dacht ze: ik schrijf nog maar een brief. Dat zal onder nummer zijn geweest hoor. Dat zal best kunnen.

I-2: Maar zij was jongste bediende en was dat binnen het gezin of binnen de fabriek die uw vader aan het opzetten was?

G: Ja, toen was de fabriek nog hierboven, de malerij. Toen heeft zij zich kennelijk ontwikkeld tot boekhoudster. Ze zal wel wat cursussen gevolgd hebben dit en dat ja. (Later toegevoegd: er was enige tijd ook al een oudere boekhoudster).

I-2: Maar ze werd ook in het gezin ingeschakeld?

G: Ja, omdat wij daar altijd natuurlijk mochten spelen. Dat was voor moeder natuurlijk heel prettig, want dan kon ze even koken, maar juffrouw Nel! De kinderen ook hoor. De kinderen waren altijd heel emotioneel. Juffrouw Nel, dat was het! Ja, ongetrouwd gebleven.

I-2: Dus het liep eigenlijk een beetje door elkaar in die tijd?

G: Ja, dat liep helemaal door elkaar, de verfwinkel, fabriek en het gezin. Het personeel was ook gewoon. Niet de afstand van directeur en arbeider. Ja, dat was gewoon een geheel.

I-1: Een familie!

G: Maar juffrouw Nel was speciaal. En dat zich dan herhaalde met onze kinderen zoveel jaar later. Ja, dat is toch wel prachtig hoor!

I-1: Negenenveertig jaar!

I-2: Hoeveel kinderen waren er in het gezin bij u?

G: Drie. Wij zijn nog van net voor 1930, '27 en '28. En mijn zuster kwam pas in 1935. Kleine zusje.

I-1: En van welk jaar bent u dan?

G: Ik ben van '28. Ik zal eens even kijken of die foto's hier toevallig op staan. Ik ben sinds kort aan zo'n apparaat (tablet). Nu krijg ik van iedereen allemaal foto's terug. Maar anders moet ik ze even van de computer halen, maar ik dacht dat ie hier ook op stond.

I-2: Maar uw broer was dan de oudste?

G: Mijn broer was de oudste. Ja, mijn broer was echt een studiehoofd. Wij hadden niet veel contact samen. Mijn moeder is in 1901 geboren. Als ze later was geboren, was ze beslist gaan studeren. Mijn moeder was een hele slimme vrouw. Ja, jammer is dat dan hé. Ze heeft nog een baantje gehad bij de PTT in Den Haag, maar verder nooit wat gedaan. Een heel slimme vrouw, ja, was goed bij de tijd.

Nou, ik kan het zo gauw niet vinden, geloof ik. Die moet ik kennelijk van de computer even halen.
I-1: U bent blij dat uw moeder zo slim was en dat zij niet zoveel kans had gekregen. Hoe ging het met uw eigen schoolkeuze?

G: Nou ja, wat ik al eerder zei, het was bij ons strak geregeld. Niet vervelend strak, maar d'r waren gewoon regels. En ja, automatisch deed je daar aan hé. Dat was ook met de kerk. Zondags naar de kerk. Niet vreselijk streng, maar we wilden nooit iemand voor ons laten werken. Dus uit naar restaurants was er nooit bij. De vakantie was al moeilijk, want ja, dan moest je toch schipperen, want je kon niet zonder. We gingen dus nooit uit. Niet vreselijk streng hoor. Er waren mensen die mochten helemaal niet fietsen of zo iets, maar wel iedere zondag naar de kerk of naar de zondagsschool.

I-2: Naar welke kerk was dat?

G: Hooglandse kerk over het algemeen. Hervormde kerk. Protestantse kerk.

I-2: En dat gold voor uw beide ouders. Ze hadden hetzelfde geloof en waren ook even duidelijk daarin?

G: Nou ja, ik kan mij voorstellen, mijn moeder deed vermoedelijk mee, want die vader van haar was natuurlijk nogal liberaal. Niet losbandig, maar die was volgens mij niet kerkelijk hoor. Opa Van Leeuwen. Nou ja, en zo ging het natuurlijk ook met school. We gingen naar de lagere school op het Noordeinde, de School met den Bijbel. En in het begin liepen we gewoon ook heen en weer hé. Die afstanden die... Ja, wat hoor ik?

I-2: Dat is veel heen en weer lopen inderdaad.

(Even onderbreking om een telefoon uit te zetten)

G: Dus ja, we liepen naar school. Ik kan mij herinneren dat ik nog een loopfiets had. Een fiets zonder trappers. Loopfiets ja.

I-2: Maar waarom kreeg u dan de loopfiets? Omdat het zover lopen was?

G: Omdat het toch ver lopen was natuurlijk. Wij gingen tussen de middag ook naar huis. Ook dat nog natuurlijk hé. Je ging tussen de middag naar huis. Er werd niet overgebleven op school.

I-2: Hoeveel tijd hadden jullie tussen de middag?

G: Nou, ik denk anderhalf uur.

I-2: Hoelang liepen jullie er over?

G: Ja, hoelang liep je erover, een kwartier, twintig minuten. Zoiets toch wel.

I-2: En dan was het tussen de middag warm eten waarschijnlijk?

G: Nee, nee. Wij hadden altijd, nou ja, het ook kan best wezen dat we weleens brood meekregen hoor. Maar ik herinner mij dat wij in het begin almaar heen en weer liepen.

I-1: En de School met den Bijbel, die stond op het Noordeinde?

G: Noordeinde 40 ja.

I-1: Is die er nog?

G: Nou, het gebouw in ieder geval wel. Wat er tegenwoordig in zit weet ik niet. Aan de achterkant had je een poortje. Het poortje, daar staat nog een leeuw boven. Ik ben nou weer aan de gevelstenen bezig. Een poortje met een leeuw daarboven. Daar had je een achteringang; daar kon je zo in. Ja, daar heb ik nog wel foto's van. Van de vijfde klas van de lagere school, mijnheer Van Ulden.

I-1: Hoe vond u het op school?

G: Ja, nou, het gebeurde...

I-2: Noodzakelijk.

G: Ja, je deed je huiswerk en je volgde de lessen. Ja, die gehoorzaamheid was hoog, denk ik.

I-1: Maar waren er vakken die u zelf wel leuk vond of interessant?

G: Nee, ik denk dat ik gewoon een gemiddelde leerling was. Ja, bij het eindrapport schreef hij nog wel bij: jammer van dat vijfje. Ik heb die rapporten nog wel hoor. Die kan ik wel opzoeken. Nou ja, ik ben na de oorlog nog wel getest en toen kwam eruit: 'Allround qua capacité'. Dat wil zeggen: nergens een uitblinker in, maar hij kan alles. Dat was een beetje mijn figuur. Mijn broer was echt een wetenschapper. Die ging studeren.

I-2: En uw zus?

G: Mijn kleine zusje, ja. Die zei laatst nog tegen mij: "Jij was de enige die nog eens naar mij omkeek." We scheelden natuurlijk zo'n zeven of acht jaar. Maar mijn broer was helemaal op zich. Ik ben nooit ook vriendjes geweest met mijn broer. Hij ging naar de padvinderij en ik niet. Nee, ik geloof niet dat ik toen nog bij een vereniging was. Ik weet nog wel dat ik ging zwemmen in de Zijl. Beneden de vier graden hoefde ik niet. Dat weet ik nog wel. Te koud was dat ja.

I-1: Zwemmen in de Zijl?

G: In de Zijl, niet in het water, maar in de zwemvereniging. Open bad. Ja, beneden de vier graden hoefde ik niet.

I-2: Dat is nog heel wat. Maar was dat dan een zwemvereniging of hoe was dat?

G: Nee, dat was gewoon les.

I-2: Van school uit?

G: Nee, vanuit huis. Ze hadden me kennelijk opgegeven voor les. Dus we kregen gewoon zwemles.

I-2: En dan gingen jullie ook zorgen dat jullie probeerden een diploma te krijgen?

G: Ja, die heb ik ook nog ergens, geloof ik. Ja, we kregen een diploma, schoolzwemmen.

I-2: Op welke leeftijd was dat ongeveer dan?

G: Nou ja, ik denk toch, dat weet ik niet. Maar ik neem aan dat ik toch iets van twaalf was, elf of twaalf.

I-2: U zat nog op de School met den Bijbel?

G: Misschien voor een deel in de eerste oorlogsjaren hoor. Maar ik denk dat het niet onder de twaalf was, nee.

I-1: Ik herinner me dat er een zwembad was in een van de singels, maar waar u het over heeft dat is echt helemaal in de rivier.

G: Ja, want dat zwembad (later toegevoegd: in het Rijn-Schiekanaal; 1915-1935) is gesloten wegens de ziekte van Weil. Ik geloof dat ik daar nog een keer gezwommen heb. Daar waar nu die woonboten nou allemaal liggen hé. Ja, dat werd gesloten ja. En naderhand hadden we natuurlijk De Overdekte in de Haarlemmerstraat. Dat was toch een stuk warmer natuurlijk.

I-1: Ja, hoe zag dat eruit? Daar hoor je altijd van alles van.

G: Nou, dat was gewoon een kerk waar ze een gat in gegraven hadden. Dat was prachtig!

I-1: Maar je kwam naar binnen door de kerkdeuren?

G: Ja, ik neem aan dat het nog helemaal min of meer origineel was, ja. Ze hadden het leeggehaald en er een zwembad in gemaakt, ja. [de voorgevel met torentje was vervangen door een soort trapgevel, dus de kerkdeuren waren vervallen]

I-1: Maar dat is toch eigenlijk een fantastische oplossing!

G: Ja, een fantastische oplossing.

I-2: Maar dat werd De Overdekte genoemd?

G: Ja, dat werd De Overdekte genoemd.

I-1: Niet de Mon Père-zwembad?

G: Nee.

I-1: Maar heeft die lang bestaan?

G: Ja, dat zou ik na moeten kijken. Ik dacht dat die in de oorlog ook nog wel, nee, dat zou ik na moeten kijken. Maar ik denk toch al vrij groot waren toen we daar zwommen ja.

I-2: Als ik terugdenk aan de School met den Bijbel. Hoeveel leerlingen zaten er toen in de klas? Kunt u dat nog een beetje herinneren?

G: Daar heb ik nog wel een foto van. Dat zou ik wel kunnen vertellen. Maar dan zouden we even moeten stoppen; dan kan ik even de foto moeten opzoeken.

I-2: Dat doen we straks even dan.

G: Maar goed, we hadden rijtjes van twee, dan waren er gauw zo'n vijf achter elkaar, dus dat is tien, twintig, dertig, zoiets. Dertig, vijfendertig leerlingen, denk ik.

I-1: Was dat gemengd?

G: Dat was gemengd ja. Dat was gemengd.

I-1: Altijd al?

G: Ja, voor zover ik weet wel ja.

I-1: Dus u heeft nooit in typische jongensklassen gezeten?

G: Nee, ik heb nooit op een jongensschool gezeten. Het was wel gemengd ja. Ik herinner me nog wel diverse meisjes ja.

I-2: Jullie zaten ook door elkaar? Niet dat de meisjes aan de ene kant zaten en de jongens aan de andere kant?

G: Ik dacht het niet nee. Ik denk dat het door elkaar zat ja.

I-1: En hadden jullie banken?

G: Ja, tweepersoonsbanken. Ja, met zo'n klep, zo'n vaste bank.

I-1: En ook een inktpotje?

G: En denk ik een inktpotje, ja. Ik zal die foto's eens opzoeken. Ik ben laatst bij Oud Leiden nog een klasgenoot tegengekomen. Even oud als ik. Uit Amersfoort. Ad van Haarlem. Die was dominee geworden. Die kwam ik nu laatst weer tegen bij de Dies. Ik zal hem nog eens opzoeken.

I-2: U zat op de School met den Bijbel, maar u had ook vrije tijd, denk ik, in die tijd?

G: Ja.

I-2: Speelde u ook buiten op straat?

G: Ja, we speelden wel op straat.

I-1: Maar kon dat? Waar speelde u dan?

G: Goh, u doet wel erg beroep op mijn geheugen hoor!

I-1: Ja, want ik denk aan de Hogewoerd, dat was natuurlijk toch ook een winkelstraat, een bedrijvige straat.

I-2: Daar reed de tram toch?

G: Ja, daar reed de tram. Van de lagere school weet ik het niet hoor, maar de middelbare school wel. Dat herinner ik me nog goed. Dan speelde ik op het Kamerlingh Onnesplein met een aantal vriendjes. En een vriendinnetje was er geloof ik bij. In de oorlog heb ik op zondagsschool nog piano gespeeld voor de kinderen. Maar voor de oorlog weet ik eigenlijk niet. Ik kan me dat niet herinneren.

I-1: Maar met vriendjes of met kinderen uit de buurt?

G: Dat zei ik nog tegen die Ad van Haarlem: "We zijn nooit bij mekaar thuis geweest." En als ik dit zo nakijk ben ik bij geen van die kinderen ooit thuis geweest, in mijn herinnering.

I-1: Waar zou hem dat aan gelegen hebben? Was dat niet de gewoonte of kwamen ze uit andere gezinnen, dat het misschien met ouders niet zo klikte?

I-2: Of Nel hield jullie lekker bij zich?

G: Nou ja, bij de middelbare school had je natuurlijk altijd vrienden. Op de lagere school, als ik dat zo in gedachten nakijk, dan denk ik dat ik niet bij een van die ooit thuis ben geweest. Ook niet bij de meisjes. Nee, een woonde op de Rijnkade. Maar ook niet op verjaardagen. Ik kan me niet herinneren dat ik daar ergens een persoonlijk contact mee had. Nee, ik denk dat ik toch een aardige eenling was hoor.

I-1: Maar als u dan vrij had?

G: Huiswerk maken, denk ik.

I-1: Huiswerk maken. En gebeurde er in gezinsverband ook nog iets? Behalve dan, ja, juffrouw Nel?

G: Ja, nou ja, op zondagmiddag was er dus grootouderbezoek. Dat was natuurlijk vaste prik. Dat was helemaal vast. Verder heb ik wel op verjaardagen... Mijn ouders bridgeden veel met vrienden. Wij waren dan op onze kamers of zoiets. Nee, ik kan me van voor die tijd niet veel herinneren nee.

I-1: Maar toen veranderde het na de lagere school?

G: Ja.

I-1: Op welke vervolgschool kwam u terecht?

G: Op de Christelijke HBS op de Kagerstraat. Daar moest je toelatingsexamen doen. Dat was natuurlijk zo. Maar ja, dat ging goed. Dat was in '41, denk ik dan hé. Ik heb in '46 eindexamen gedaan. Het was denk ik een vijf- of zesjarige opleiding. Een zesjarig misschien, nee, een vijfjarige, ik dacht een vijfjarige opleiding. Dat moet ik allemaal even nakijken ja.

I-2: Er is geen onderbreking geweest van schoolgaan in de oorlog?

G: Nee, nou in '44 en '45 denk ik wel. Toen was er geen stroom en geen verwarming. Ik denk dat we in de winter van '44 en '45 niet veel op school zijn geweest. Ik herinner me ook niet dat we daar met jassen aan zaten.

I-2: Dus het kan best zijn dat het zes jaar geduurd heeft?

G: Ja, dan zou ik de rapporten even op moeten zoeken. Dat zal ik doen voor de volgende keer.

I-1: Hoe was het op de HBS?

G: Nou ja, daar had ik wel veel vrienden ja. Een woonde er rond de Petruskerk en daar kwamen we elkaar altijd tegen. Met Joop van der Reijden, weet ik nog wel, de latere staatssecretaris. Dick van Bentveld en meisje Kluivers, Corry Kluivers. Nou ja, we deden daar niet veel, heb ik de indruk hoor. We hingen daar wat rond, denk ik gewoon, en af en toe bij elkaar thuis.

I-2: Het was geen voetbal of zo op straat?

G: Nee, nee, er was geen voetbal. Nee, het was natuurlijk oorlog en je was toch heel beperkt in de mogelijkheden.

I-1: En je wordt ook groter. Maar u ging naar de HBS. Dat is natuurlijk toch ook bijzonder in die tijd. Niet iedereen ging naar de HBS.

G: Nee, ik heb net een boek gekregen van iemand die heeft het gymnasium in Utrecht gedaan. Dan is de HBS natuurlijk toch wel een eenvoudige opleiding! (lacht) HBS-A heb ik gedaan.

I-2: Ging u ook met de loopfiets daarheen?

G: Nee, dat werd gewoon een fiets en naderhand geloof ik een fiets op houten banden, want die oorlog was natuurlijk ook heel apart. Nee, ik geloof op een fiets met houten banden ja. Dan haalden we ook nog melk uit Leiderdorp in een verfbus. En ik heb nog een keer eieren wezen halen uit Abbenes met een koffer met hooi erin, met stro erin. Nee, dat deden we allemaal per fiets. Mijn vaders auto was trouwens al in beslag genomen, in '42 al. Dus we hadden verder geen vervoersmiddelen. De vertegenwoordiger reed op een soort veredelde bromfiets.

I-1: Maar hoe ging het dan op de school verder, want we zitten nu toch in de oorlog.

G: Nou ja, ik denk dat we '44 nog wel doorgekomen zijn tot het kouder werd. Ik kan me niet herinneren dat ik daar met een winterjas aan gezeten heb. We kregen daar wel eten. Kapucijners en aardappelen door mekaar. Zonder vlees of zoiets. Alleen kapucijners en puree.

I-2: En wie verzorgde dat eten?

G: Dat weet ik niet. Er was dan toch een schoolregeling dat de scholen extra eten kregen of zoiets.

I-1: Het was natuurlijk ook wel een aanleiding om de kinderen daarmee bij de school betrokken te houden, als je daar een warme maaltijd kreeg?

I-2: Werde er ook kleding verstrekt op school en schoenen?

G: Nee, niet dat ik weet.

I-2: Niet op de HBS.

G: Nee, ik verbaas me er al over dat ik nog altijd huiswerk heb zitten maken helemaal boven in het huis met een winterjas aan. Maar mijn eindexamen is in '46. Dus dan zou je zeggen, dan moet ik dat huiswerk toch gemaakt hebben in die tijd. Ik weet niet wanneer we weer stroom kregen, niet het eindexamen, maar dan moet het toch de vijfde of de zesde klas geweest zijn. Ik weet ook niet precies wanneer die stroom uitviel hoor. Want ik weet, wij hadden natuurlijk wel een bad en een badkamer, maar in de oorlog ging ik naar het badhuis in de Van der Werfstraat, weet ik wel. Daar kon je lekker douchen in een hokje. Dan moest je je wel haasten, want dan werd er al gauw op de deur geklopt dat het te lang duurde.

I-1: Dan moest je er een muntje ingooien?

G: Nee, ik geloof dat we gewoon betaalden. Nee, er was iemand die dat deed. Je mocht geloof ik 10 minuten of een kwartier mocht je daar douchen. Dan was het heerlijk warm en dan liep je weer naar huis terug.

I-2: Ging u daar zelf heen of moest je gelijk met het gezin?

G: Nee, daar ging ik zelf heen. Maar dan is er kennelijk gebrek aan stroom en water geweest.

I-1: Dan wordt daar dan door gemeente in voorzien, op zo'n manier?

G: Nee, maar dat badhuis was er altijd al. Dat was gewoon een gemeentelijk badhuis. Dat was natuurlijk een goede regeling. Iedereen kon daar gewoon gaan douchen of een bad nemen, wat je wou.

I-2: Dan had je een mannenafdeling en een vrouwenafdeling waarschijnlijk.

G: Dat neem ik wel aan ja. Dat neem ik wel aan.

I-1: Ik ken eigenlijk alleen maar het badhuis in de Kooi.

G: Ja, ja. In de Van der Werfstraat was dit.

I-2: Op de Nieuwe Rijn was er ook een.

I-1: Maar het was oorlog en u zat op school. Lukte dat?

G: Ja.

I-1: Hoe was dat? Aan de ene kant was het oorlog en aan de andere kant was je een jongen van twaalf, dertien. Welke rol speelde daar de oorlog in?

G: Nou ja, wij hadden natuurlijk de fabriek aan huis. Ik vond het leuk in de fabriek, dus ik denk kijken in de fabriek, etiketjes plakken. Nou ja, en blaadjes rondbrengen van de illegaliteit heb ik nog wel gedaan.

I-2: Hoe kwam u daaraan?

G: Ja, die kwamen in de bus. Ik weet wel van wie ze kwamen, maar die kwamen gewoon in de bus en of ik ze dan wilde verspreiden. Ik vond het knap van mijn vader dat ik dat mocht hoor, want het is natuurlijk toch erg riskant geweest ja.

I-1: Dat was al snel in het begin van de oorlog?

G: Nee, dat was naderhand.

I-1: Maar u mocht het wel?

G: Ja, ik mocht het wel. Bepaalde adressen waar we goed bevriend mee waren. Ja, ook geen honderden hoor, maar ik denk dat zo'n twintig blaadjes werden verspreid.

I-1: Was het van een krant?

G: Nee, nou ja, naderhand heb ik begrepen dat, via de roeierij kwam ik er achter dat er was een zekere Landaal in de Thorbeckestraat en die begon met het typen van de Homeservice. En die had achter de Thorbeckestraat een poortje en daar konden dan die blaadjes afgehaald worden. Maar die werden getypt, maar op een gegeven moment waren het er vijfduizend. En er was een Geijsman op de Aalmarkt 15 - dat archief is kortgeleden vrijgekomen - en die had volgens mij de stencilmachine. Ja, die had een stencilmachine. En die gaf, nou ben ik de naam even kwijt, nou ja, die had een andere naam. Die stencilmachine - die Landaal was dus lid van de roeivereniging - die stencilrol werd dan schoongemaakt op de roeivereniging. Ja, dat is een heel apart verhaal natuurlijk. Dan ging die achter op de fiets en ik denk dat die drie toch gebruik maakten van één stencilmachine. En daar was ook nog Soejono, die gaf een blaadje uit met de Indische Vereniging op de Hugo de Grootstraat, en die Soejono is vermoedelijk met de rol achterop zijn fiets op de Breestraat gefietst, is dacht ik op weg gegaan naar die Aalmarkt 15 en is onderweg neergeschoten. En die rol hebben ze niet gevonden, dus ik denk dat die Geijsman van Aalmarkt 15 als de donder die rol gepakt heeft en heeft weggedaan. En die Soejono, die kwam volgens mij ook van de roeivereniging af. Je moest dat om beurten kennelijk schoon laten maken. En die Soejono is toen dood geschoten ja.

I-2: Hoe schrijf ik dat Soejono?

G: Soe en dan jono. Hij ligt hier begraven op de Groenensteeg.

I-1: Ja, dat is wel tragisch.

G: Ja, dat is een verhaal ja. En die Landaal heb ik natuurlijk na de oorlog wel gezien. Toen heb ik dat nog weleens een keer opgerakeld en zo.

I-1: Heeft u ook enig idee waarom juist hij is neergeschoten?

G: Hij werd aangehouden en reed door. En hij was natuurlijk gekleurd. Dat zal mogelijk een rol hebben gespeeld hebben.

I-1: Ja, ook toen.

G: Een Indische jongen op zo'n fiets, wat doet ie hier? Ik ben bang van wel.

I-1: Maar de werkzaamheden, de blaadjes verspreiden, dat is wel doorgegaan?

G: Dat is doorgegaan ja.

I-2: Wat stond er dan op die blaadjes? Heeft u weleens gelezen wat er op stond?

G: Ja hoor. Ja.

I-2: Waren dat gewoon plaatselijke berichtjes?

G: Nee, ook landelijke berichten. Hij had natuurlijk een radio, zo hadden wij ook stiekem een radio. Dus hij had een klein radiootje en ging daar het nieuws uit halen. De geallieerden hebben dit veroverd en hebben dat veroverd. De Engelse radio luisteren. Daar kwamen de blaadjes vandaan.

I-1: Maar het was eigenlijk een lokale krant?

G: Ja, het was een lokale krant ja. Ja, het is jammer dat ik die ander niet meer, de herinneringen van die Geijsman, die gaf...

I-1: Was dat familie?

G: Hu?

I-1: Die andere Geijsman, was dat familie?

G: Ja, dat was allemaal familie. Gijsmannen zijn allemaal familie. Wij waren in 1950 een kernnaam, dat wil zeggen dat 90 % van alle Gijsmannen in Nederland in Leiden woonden. Wij zijn een zeer honkvaste familie ja.

I-1: Maar u weet niet of die krant/dat blaadje een speciale naam had?

G: Nou ja, dan moet je even pauzeren, dan moet ik even kijken of ik dat op de computer kan vinden.

Korte pauze.

'Kroniek van de Week'

I-1: Wat herinnert u zich nog van het begin van de oorlog? U was toen, meen ik, een jaar of elf.

G: Wat ik me van het begin van de oorlog herinner is dat de Duitsers hier over de Hogewoerd kwamen marcheren en dat er dus twee mensen stonden die de Hitlergroet brachten. Aan de overkant daar.

I-1: Uw eigen burens dus?

G: Ja, onze eigen burens dus. Nou ja, de middenstand was over het algemeen nogal een soort van Duitsgezind hé. Het was een slechte tijd geweest en ze zagen daar toch, ja, ik wil dat niet veroordelen, maar ze zagen daar toch een verbetering in, van: jongens, dat is goed voor onze zaken. En toen kregen wij inkwartiering van twee Duitsers, die hebben wij ingekwartierd gekregen. Nou ja, dat waren hele vriendelijke mensen. Die boden ons chocola aan als kinderen, maar dat mochten we niet aannemen.

I-1: En wat doe je dan?

G: Ja, dan neem je dat niet aan. Nee. Hele vriendelijke jongens waren dat.

I-2: Hoe lang zijn zij gebleven?

G: Nou, niet lang hoor. Ik denk een week of twee of zo iets. Nee, het was gewoon de eerste...

I-2: En aten zij dan mee bij jullie aan tafel?

G: Nee, die gingen gewoon overdag naar de kazerne, denk ik.

I-1: Want wat betekende dat in feite, inkwartiering?

G: Nou ja, dat je ze een slaapplek aanbod. Maar we hoefden ze geen eten te geven nee. Ze moesten alleen een slaapplek. Ze moesten tijdelijk worden ondergebracht totdat het verder geregeld was.

I-1: En dan 's-morgens vertrokken zij weer. Dan gingen ze hun werk doen?

G: Ja, dan gingen ze hun werk doen en 's-avonds kwamen ze weer terug. Ik denk dat het niet lang geduurd heeft. Ik denk twee weken, maar het kan net zo goed vijf dagen zijn geweest. Het was heel kort.

I-1: Dat was dus de inkwartiering aan het begin van de oorlog en hoe was het verder daarna? Dat het leven zijn normale gang ging? Zeker in het begin.

G: Ja, dat ging gewoon door natuurlijk. De hele distributiebinnenregeling.

I-1: Wat wil dat zeggen, distributiebinnen?

G: Nou ja, we kregen allemaal distributiebinnen. Die kan ik wel even laten zien, want ik zal dat aan het Archief overdragen. Oh, ik moet dat ding natuurlijk meenemen (*stok om het lopen te ondersteunen*). Nee, dat had ik toevallig gevonden bij mijn broer. Dit waren distributiebinnen. Tabak, binnen voor tabak, binnen voor brandstoffen, binnen voor brandstoffen. Stookseizoen 1946-'47. Oh, dat was weer later kennelijk.

I-2: Toen was de brandstof nog een beetje schaars.

I-1: Toen was de brandstof nog een beetje op de bon hé?

G: 13 februari, oh '49-'50. Oh, dat is dan weer later toch.

I-1: Maar dat heeft dan toch wel langer geduurd?

G: Ook '46. Nee, ik vergis me. Nee, het is allemaal van na de oorlog kennelijk.

I-1: Maar u had dus bonnen nodig om aan tabak te komen?

G: Ja, ja.

I-2: Maar hoe ging het dan met de fabriek in de oorlogstijd? Waren daar geen tekorten in de verffabriek?

G: Ja, dat zal heel moeilijk zijn geweest hoor. D'r werd soms wat verf geruild. Dan konden wij weer melk halen in Leiderdorp. En een keer eieren in Abbenes. Maar het was heel moeilijk. Nee, ik vind het een wonder dat het doorgedraaid is hoor. Maar, nee, ik vind het knap dat ie dat nog volgehouden heeft. Nee, er werden allemaal werkjes verzonnen. Ik heb op zolder nog grote schilden helemaal geschilderd met alle wapens van alle provinciën.

I-1: Er werd ook werk gezocht als het ware!

G: Ja, nou laten we dat maar doen ja. Verzin wat.

I-1: Maar ook om mensen aan de gang te houden?

G: Ja, ja, aan de gang te houden ja.

I-1: Want hoeveel mensen zou de firma in dienst gehad hebben? De firma Gijsman?

G: Nou, ik denk twee op kantoor, een vertegenwoordiger en twee in de fabriek, denk ik. Ja.

I-2: En heeft u verder zelf nog meegewerkt in de fabriek?

G: Ja, ik was veel in de fabriek te vinden, denk ik. Ik vond het wel mooi, die machines en zo ja.

I-2: Zowel in de oorlogstijd als daarna?

G: Als daarna. Nou ja, op een gegeven moment hebben we inkwartiering gekregen van mensen uit Rotterdam. Die waren daar weggebombardeerd. Nou ja, dat is dat verhaal van dat strand hé. Ik heb er nog een foto van dat we altijd vakantie hielden op het strand bij de familie, de Couprie. En die woonde aan de Boulevard. En die jonge Couprie, die heb ik ook nog weleens hier gehad. We zagen mekaar regelmatig.

I-2: Hoe lang zijn die mensen uit Rotterdam gebleven?

G: Die zijn dus eerst naar Katwijk gegaan, naar de Boulevard. Daar konden ze kennelijk onderdak krijgen of ze hadden daar een huis. Veel mensen hadden gewoon een huis aan de Boulevard. En toen kwam de Atlantikwall en toen werd die hele rij gesloopt. En toen moesten ze weg.

I-1: Toen moesten ze wéér weg.

G: En toen zei die Couprie: "Ga maar naar Gijsman, die hebben een groot huis. Daar kan je vast wel terecht." En die hebben dus boven gewoond. In die twee etages. We hebben er een keuken bij laten maken en misschien een douche, in ieder geval een wasbak. Nee, een douche zal dan wel niet. Ja. En die hebben daar de hele oorlog gewoond. Hij was pianoleraar. Een man, vrouw en een dochter. En vader wou geen huur, want vader wou nooit verhuren hé. Als je een zaak had en je ging verhuren, dan was dat een teken van armoe. Ja, daar heb ik mij nooit aan gehouden. Dit huis heeft altijd met regelmaat vol gezeten. Maar die gaf ons dus gratis pianoles, ons drieën. Wij hadden beneden een piano. Die heeft ons pianoles gegeven ja. En die vrouw die had ook weer een vriend en in '44 dreigde die dan wel naar Duitsland gestuurd te worden en die dook bij ons onder, tussen de vloer. Mijn broer ook. Die zat op het randje natuurlijk van 18 jaar. Dus die verdween onder de vloer. Dus als er gebeld werd, dan werd er getreuzeld tot iedereen onder de vloer zat. Ja, dat is altijd goed afgelopen.

I-2: Onder welke vloer was dat?

G: Nou, de bovenetage, wat nu de keuken is, daar zat een luik. En met dat luik kwam je boven de roldeuren van de etage lager. Die koof, dus die schuifdeuren, die hadden zo'n koof bovenin. Nou ja, daar kon je dus in. En dan lag je in die koof. Daar lag je dus keurig, maar ook in de gang hier

was er zo'n luik om bij de waterleiding te kunnen komen. Van die luiken. Nou ja, daar werd dus een matras in gelegd en dan kon mijn broer daarin. Zo'n hoge ruimte was het toch nog wel ja.

I-1: Dan moest je dus heel vlug zijn!

G: Ja, je moest wel heel vlug zijn, ja, je moest wel heel vlug zijn. Maar ik denk dat het maar een of twee keer is voorgevallen hoor. Er heeft ook nog een keer een Duitser hier aangebeld. Hij stond voor de deur hier. Allemaal onder de grond. Dan vroeg hij waar de Uhrmacher was. Nou, dat was het huis hiernaast. Zo slim was hij dan niet. Waar de Uhrmacher was! Hij dacht dus dat dit de deur naar de winkel was, maar hij had de volgende deur moeten hebben.

I-2: Maar je was natuurlijk snel bang zodra er iets van Duits voor de deur stond?

G: Ja, ja.

I-2: Heeft u veel angst gekend als kind in de oorlog?

G: Nee, dat vind ik altijd merkwaardig. Ik denk dat mijn vader peentjes gezweeten heb, want ik wou overal bij zijn. We hebben drie keer huiszoekingen gehad. Maar nee, ik ben een bemoeial. Ik liep altijd mee, ik wou altijd alles zien ja. Mijn oom, de dominee (*oom Rien, ds. M.D. Gijsman*), die had kennelijk wat verkeers gezegd of zo iets. Die werd gezocht. Dus die stond boven op zolder achter lege verfblikken. Ja, nou ja, dat verhaal met die landwachters die dan hun geweer beneden lieten en dan hadden we een vertegenwoordiger, die haalde daar de kogels uit. Dat vond hij wel handig, dan konden ze niet schieten. En voordat ze weer beneden waren had hij die kogels er weer in gedaan. Ja, dat is ongelofelijk riskant geweest natuurlijk.

I-2: Weet u ook waarom de dominee gezocht werd?

G: Nou hij was ook dominee van de 'Oostvliet'polder. Hij stond in Kampen en de Oostvlietpolder. (*bedoeld wordt dat deze oom ook belast was met de kerkelijke belangen van de in opbouw verkerende Noordoostpolder en daar zaten veel onderduikers*). Ik denk dat hij daar toch een verkeerde preek gehouden heeft. Ja, of onderduikers heeft geholpen of iets. Nee, dat is nooit duidelijk geworden. Nee, dan kwamen ze weer naar voorraden zoeken of we hier soms petroleum hadden staan en zo. Nou ja, dan stond hier een tank van 10.000 liter terpentijn. Maar die werd voor belastingtechnische redenen altijd, er ging wat door zodat je het niet als brandstof kon gebruiken. Dus daar hadden ze niks aan. Wij voor de verf wel, maar zij hadden niks aan gedensatureerde terpentijn.

I-2: Dat hadden jullie goed opgelost.

G: Ja, dat was natuurlijk goedkoper dan benzine en er zat geen belasting op.

I-1: Maar er was dan nog wel steeds handel in die tijd?

G: Ja, er was toch nog steeds handel in het bedrijf. Nou ja, dat ging voor een deel ook op toewijzing hoor. Die grondstof, die lijnolie – er was natuurlijk alleen lijnolie, standolie en pigmenten - die werden nog wel verhandeld. Ja, ik vind het knap dat ie dat hele oorlogsjaar volgehouden heeft hoor.

I-2: Toen daarna ging het waarschijnlijk wel weer een stuk beter omdat er veel gebouwd ging worden?

G: Ja, ja.

I-2: Toen was het waarschijnlijk weer lastig om aan grondstoffen te komen?

G: Ja, maar toen kreeg je de overgang van lijnolieverven en standolieverven naar synthetische verven. En daar moest ik dus voor opgeleid worden, want vader zei: "Dit wordt het pakkie aan voor jou hoor." Dat is natuurlijk een hele nieuwe ...

I-1: Materie.

G: Dus ik heb een stuk of vier of vijf opleidingen gedaan. Want ik moest zowel chemisch analist zijn als boekhouder, hé. Ik ben bij technische verfinstituut TNO geweest als stage. In Utrecht heb

ik nog een jaar mee geschilderd met een schilder. Ik moest alles kunnen natuurlijk. Ik ben in Brussel geweest voor het hout- en marmerimitatie.

I-2: Hoe kwam u aan die adressen?

G: Ja, dat regelde vader allemaal. Dat was natuurlijk een bekende opleiding. Academie de Peinture in Brussel. Ik heb daar op kamers gewoond op de Rue de Metal. En ik ben in Manchester geweest bij de ICI, die hadden dan weer specifieke kleurstoffen die op het vasteland niet bekend waren. En die wisten ook wat meer van die synthetische verven.

I-1: Maar u zei ook dat er toch ook wel aan grondstoffen, dat jullie er wel aan konden komen in de oorlog, maar kennelijk toch ook niet altijd. Want ik hoorde u ook zeggen dat u weleens verf voor eieren had geruild.

G: Ja, ik denk dat er een heel beperkte verkoop was en een heel beperkte inkoop. En dat je dan net een beetje in leven kon blijven ja. Maar het waren geen enorme hoeveelheden die eruit gingen. Nee, maar er was een vertegenwoordiger en die heeft natuurlijk wel verf verkocht ja.

I-1: Maar jullie hebben het ook wel geruild voor eten?

G: Ja, voor melk vooral. Ja, nou ja, mijn vader had natuurlijk bijtijds in de garage, wij hadden hier een garage, - toen de garage leeg was, die auto was in beslag genomen – die heeft hij bijtijds vol laten gooien met een wagonlading suikerbieten. Ja, drie in de pan van suikerbieten. Ik zal het nooit vergeten. Daar ging een smaakstofje door van een of andere firma om het nog een beetje smaak te geven. Het was natuurlijk verschrikkelijk, maar het was wel voedzaam ja.

I-1: Ja, maar dat is dus goed gegaan in de oorlog?

G: Ja, in de oorlog is het dan goed gegaan.

I-1: En jullie hebben natuurlijk ook de hongerwinter meegemaakt?

G: Ja, ja, we hebben het toch op de een of andere manier overleefd ja, met die suikerbieten, bollen, gemalen bollen, dat lag als een blok op je maag. Dat heb ik maar één keer gegeten, geloof ik.

I-1: Dat waren die tulpenbollen?

G: Ja, die tulpenbollen ja. Dat was verschrikkelijk ja.

I-1: Maar hoe maakten jullie dat dan klaar? Want als u zegt 'Suikerbieten, drie in de pan'. Hoe ging dat dan?

G: Nou ja, we hadden natuurlijk een houtkachel, we hadden natuurlijk geen gasfornuis meer, maar we hadden zo'n oven. Met hout kon je dat warm krijgen. En naderhand hadden we dat wonderkacheltje hé. Dat heb ik nog hier ergens staan ja. Dat was gemaakt van een verfbus. Maar dat was gewoon een potje en daar zat zo'n klein busje in met gleufjes van onder en daar gingen zulke houtjes in en die zette je dan in de potkachel, daar zakte die dan precies in op die maat en dan had je in ieder geval afvoer van de schoorsteen en daar moest je dan je eten op klaarmaken. Ja, dat zal niet meegevallen zijn hoor.

I-2: Dus eigenlijk zo'n klein kacheltje in de potkachel.

G: Ja, die zakte er dan een stukje in ja en dan kon je bovenop die potkachel, kon je dan nog net. Ja. En dan hadden we verder olielampen hé. Ik heb ze nog op zolder staan.

I-1: En verlichting hadden jullie natuurlijk niet?

G: Nee, verlichting niet. Maar we hadden natuurlijk wel wat petroleum nog. Ik heb ze boven nog staan, eentje op een verfbusje en eentje op zo'n stenen pot. Er werd van alles gefantaseerd. En die heb ik nog boven staan ja.

I-1: Toch handig van die handige mensen in de familie!

G: Ja, nou ja, dat is dan met zo'n fabriek. We hadden hiernaast ook die oude smid. We hadden nog een pakhuis daar verderop en die ijzeren verfbussen moesten altijd nagekeken worden; daar

waren lipjes van af of een oortje van af en dan hadden we zo'n oud smidje, die stond dat allemaal aan elkaar te doen. Die kon ook handig knutselen ja. En die maakte dat van een verfbus.

I-1: Wel creatief hé?

G: Ja, je moest wel van alles bedenken ja. En het merkwaardige is, die foto van die drie kinderen op het strand van vlak in het begin van de oorlog, hele dunne beentjes, toen al. Je zou verwachten dat dat dan in de oorlog was. Maar dit was dan denk ik '41-'42. Mijn broer en ik, allemaal die hele dunne beentjes ja.

I-2: Ja, maar dan zijn dat dan nog puberbeentjes hé.

G: Dat zijn dan nog puberbeentjes ja. Misschien was dat wel normaal hoor, dat zou best kunnen.

I-2: Toen u van de HBS af kwam, wat bent u toen gaan doen?

G: Toen zei mijn vader eerst: "Ga maar een seizoen schilderen in Utrecht." Dus ik heb toen op kamers in Utrecht gewoond en ik heb een jaar mee geschilderd. Maar ja, toen was nog niet zeker, moet je die kant op? Ik zal gezegd hebben: "Nou ja, om dat nou mijn hele leven te doen?" Dus toen ben ik getest bij een bureau in Den Haag. 'Allround qua capacité.' Dus kan alles, maar is nergens een uitblinker voor. Dus toen heb ik diploma 'chemisch analist' gehaald in Scheveningen. Op de fiets heen en weer. Dat was toch heel gewoon, op de fiets heen en weer joh. Niks elektrische fietsen. Dus daar heb ik een diploma gehaald. Toen heb ik bij het verfinstituut TNO meegedaan aan die laboratoriumonderzoeken van de buitenexpositie, voor het snelverwerkingstank, glasproeven, krachtproeven, hechtingsproeven, nou ja, daar werd echt verf getest.

I-2: Waar was dat? In Delft?

G: Bij TNO, verfinstituut TNO.

I-2: Waar was dat precies?

G: Aan de Vliet lag dat. Aan de Vliet. Ik ben een enkele keer met de tram gaan halen en dan ging ik met een pontje naar de overkant. Een gele tram ging daar altijd langs.

I-2: Dan was dat Rijswijk of Delft of Leidschendam?

G: Nou, ik dacht dat het Delft was. Ik dacht dat het Delft was.

I-1: Maar ja, langs de Vliet was natuurlijk de kortste weg. Maar u komt dus uit een familie van de verffabriek en was het dus vanzelfsprekend dat u ook toch hier in het bedrijf aan het werk ging?

G: Nou ja, ik vond werken erg leuk, praktisch werken erg leuk. En ja, wat moet je met een jongen die geen duidelijke voorkeur heeft natuurlijk hé. Die laat je testen en met adviezen van vermoedelijk van vrienden en zo, laat hem maar dit, laat hem maar dat doen.

I-2: Die stuur je dan die richting uit.

G: Ja, je was lid van de vereniging van verffabrikanten, dus dan zou je ook adviezen kunnen krijgen, ik zou dit doen, ik zou dat doen. Ja.

I-1: En er kwamen dan dus ook nieuwe ontwikkelingen?

G: Ja, ja.

I-2: En wat deed uw broer? Die was ouder dan u.

G: Mijn broer, die had een eindexamen in '44 en die had een 10 voor scheikunde en een 10 voor wiskunde en een 10 voor natuurkunde. En die ging studeren en die werd uiteindelijk hoogleraar theoretische natuurkunde in Eindhoven. Eerst hier lector in Leiden. Dat was een heel andere kant natuurlijk. En ik in '46. Ja, en er gebeuren dan allerlei dingen natuurlijk hé. Mijn beste vriend heb ik ontmoet in 1947. Die kwam met kennissen met mijn vader mee uit het Jappenkamp in Java. Als 22-jarige jongeman die nog helemaal geen opleiding had, en zijn veel oudere broers zaten in Australië. Zijn ouders waren in een ander kamp omgekomen. Ja, daar heb ik erg veel mee samengewerkt. Zijn opleidingen, hij moest nog staatsexamen doen, hij moest een

kamer hebben, nou ja, die heb ik mijn hele leven eigenlijk, mijn beste vriend. Met de motorfiets mee op vakantie geweest, nou ja, we trokken veel samen op. Dat was een hele hechte toestand. Ja, dat was een heel belangrijk moment. Die heb ik mijn hele leven kunnen volgen. Uiteindelijk ging die op Java wonen, ik ben er ook drie keer geweest met Diny (*echtgenote*), en een keer met mijn zoon. Ja, we hebben daar wat projecten gedaan met de Rotaryclub, medische posten opgezet. Ja, dat was een heel belangrijk geheel.

I-1: Hoe is zijn naam?

G: Hij heette A.C. Felix. Wij noemden hem altijd Beer. Want hij was klein en een nakomertje en een beetje dikkig, dus hij werd altijd Beer Felix genoemd. Oom Beer zeiden de kinderen dan, oom Beer. Ja. En een andere belangrijke gebeurtenis, volgens al die verhalen uit Indonesië en Sumatra, lees maar jongens van 20 jaar krijgsgevangen worden gemaakt, daarna worden onthoofd, gemarteld, nagels uitgetrokken, vreselijk! Ik ben in '46 voor militaire dienst gekeurd. Daar moet ik dan toch aan denken ja. Ik ben niet afgekeurd, ik ben buitengewoon dienstplichtig geworden. En ik denk dat de dokter gedacht heeft: dat verlegen stille jongetje, dat moet geen soldaat worden hé. Ik bedoel, ik was geen prater in die tijd. Ik kan me dat helemaal voorstellen. Mijn broer werd wel afgekeurd. Die had een te kleine borstkas, een te smalle borstkas. Ja. Maar het idee dat je daar zo'n belangrijk punt hebt gemist dat je denkt: "Wat was er gebeurd als ik daar naar Sumatra had gemoeten om te vechten?" Vreselijk! Ja, ik word daar wel week van als ik daar aan denk, moet ik zeggen ja.

I-2: U bent de dans ontsprongen?

G: Ja! De dans ontsprongen hoor.

I-1: Maar hoe vond u dat toen? Besepte u dat toen?

G: Nee, dat besepte je niet. Dat komt nou boven nou je die verhalen hoort. Nee, nou ja, van die Felix, die al die tijd in een kamp gezeten had, hebben we wel eens wat gehoord. Maar ja, het waren toch vreselijke verhalen. Want de zwager, waar mijn zuster mee getrouwd is geweest, die zat in een kamp in Malang. Dat hebben we ook nog bezocht. En een kamp moet je niet voorstellen als een kampement, een kamp is gewoon een woongebied met gewone huizen dat afgegrensd wordt. En die is aan het eind van de oorlog is tie met een trein naar Semarang gebracht. De eerste trein die uit dat kamp kwam, is volledig uitgemoord. Moet je je voorstellen, dan heb je vier, vijf jaar in een kamp gezeten en dan ga je met de trein naar Semarang en dan wordt je helemaal uitgemoord. En zijn trein was de tweede en die is door de Japanners beschermd en is daar veilig aangekomen. Je moet er niet aan denken als je daar gezeten hebt en je wordt je dan allemaal uitgemoord!

I-2: En dat had hij gehoord voordat hij in de trein stapte?

G: Ja, dat had hij gehoord ja! Dat zijn toch hele grote risico's hoor. Want Diny is natuurlijk in Soerabaja voor de oorlog op de kleuterschool geweest. En voor de oorlog was een oom en die zat op Sumatra als arts en die zei: "Laat dat kind toch hier." Maar mijn schoonouders wilden naar Engeland en die zijn met de boot, met Diny mee, naar Engeland gegaan, om de Kaap de Goede Hoop, waarop de kapitein bij Kaap de Goede Hoop zei: "Ja, het vorige schip is hier helemaal getorpedeerd en ten onder gegaan." Ja, koud wordt je daarvan!

I-2: Dan komt het wel heel dichtbij!

G: Koud wordt je daarvan. Ja. Dus Diny is in Engeland op school geweest. En na de oorlog - haar vader was accountant bij de Shell - weer in Djakarta nog weer op de lagere school geweest.

I-1: Dus ze kwam ook weer terug?

G: Ja, die gingen weer terug. Ja, haar vader was accountant en die moest daar naar toe ja.

I-2: Hoe heeft u haar ontmoet?

G: Huh?

I-2: Hoe heeft u haar ontmoet?

G: Nou ja, dat is een heel apart verhaal, maar...

I-1: U hoeft niet

G: Nou, dat hindert verder niet. Maar het is een beetje een merkwaardig verhaal natuurlijk. D'r was een medisch dispuut De Uil. En dat medisch dispuut De Uil had in 1960 een lustrum en dat wilden ze vieren met een platbodendom uit Oud Beijerland om daar een beetje rond te varen in de Biesbosch. Maar toen puntje bij paaltje kwam bleek ook Minerva in diezelfde week een lustrum te hebben. En toen zaten de dames ineens zonder mannen. Ik woonde toen op de Oude Singel; dat huis is nou net afgebrand voor twee weken geleden.

I-1: Oh daar.

G: En ik had er de prachtige voorkamer en de eigenaar had gezegd: "Zorg jij maar dat het vol komt." Dus er zaten allemaal vriendjes en roeiertjes en zo. Boven woonde Frank en die had een connectie met een van de dames van het dispuut. En daar kwam al snel de vraag. "Weet jij niet een paar jongens die kunnen zeilen, want wij zitten zonder zeilervaring." En zo kwam ik in beeld en ik heb daar dus leuk gezeild. En ik zal dat binnenkort nog een keer vertellen. Daar was een studente bij die was even lang als ik, prachtig zwart haar en hele donkere ogen. En ik zie die donkere ogen nog iedere dag, alleen is ze een beetje grijs geworden ja. Maar vier jaar later zijn we getrouwd ja.

I-1: Prachtig toch?

G: Ja, prachtig ja. Ik had nooit een relatie gehad nee.

I-1: Maar u woonde wel op de Oude Singel?

G: Ja, ik woonde wel op de Oude Singel ja.

I-1: U bleef niet in het ouderlijk huis wonen.

G: Nee, op een gegeven moment zeiden zij: "Ga jij nou maar eens op kamers natuurlijk." Mijn ouders woonden toen nog hier. Nou ja, binnen die vier jaar ben ik toch weer hier gaan wonen en gingen mijn ouders gingen naar de Zoeterwoudsesingel. En toen zat het huis ook weer helemaal vol hoor. Ik had een achterkamer en een kleine slaapkamer en langzamerhand hebben we dat weer uitgebreid. Zo zijn we altijd bezig geweest, intern verhuizen was een vaste prik ja.

I-2: Waarom gingen uw ouders naar de Zoeterwoudsesingel? Wilden zij het rustiger aan doen?

G: Nou, mijn vader had, toen ik hier woonde had ik een achterkamer en een kleine slaapkamer en hij had zijn kantoor nog in de voorkamer. Ja, en toen we gingen trouwen en toen dacht hij, nou ja, hij hoefde natuurlijk ook niets meer. De administratie was voor juffrouw Nel. Toen kregen we dus steeds meer ruimte. Toen was het huis verder ook met bevriende mensen bewoond ja. Nee, dat is allemaal prachtig verlopen ja.

I-2: Ja, dus toen had u in feite de zaak overgenomen?

G: Ja, toen had ik de zaak overgenomen. Ja, in de vijftiger jaren heb ik de zaak min of meer overgenomen. Ja, en dat werd toch steeds moeilijker hoor. Ik weet niet of u dit wilt beperken tot een bepaalde periode. Op een gegeven moment ging het toch erg moeilijk worden in de verf. Ik was geen verkoper. We hadden wel een vertegenwoordiger. Ik was meer de techneut. En de grote fabrieken die begonnen met de verf voor te schrijven in de bestekken. Dus de schilder had geen keus meer. En ik weet nog wel, ik kwam hier bij een schilderswerkplaats, hartstikke vol met verf, en dan dacht ik: "Moet ik nou tegen die man zeggen: 'joh, koop nou wat verf bij me', hij zit al hartstikke vol." Maar de schilder had geen keus meer, dus dat werd eind jaren vijftig ontzettend moeilijk, moet ik zeggen hoor. Nou ja, toen in '65, '66, in '66 kreeg ik een telefoontje van een schildersbedrijf uit Wassenaar, Van Winnepest, en die zei: "Er komt hier een mevrouw bij

me en die komt lege verfblikjes van een liter halen. Maar ze heeft er zoveel nodig, kan ik ze naar jou doorsturen?" Ik zei: "Ja, dat is goed. Ik heb ze staan in pakken van 120, dus ik kan ze zo pakken." Drie weken later kwam die mevrouw weer. Weer een pak! Ik zeg tegen die mevrouw: "Maar wat doet u toch met al die blikjes?" "Ja, ik heb een hoofdingenieur van de Rijkswaterstaat en die is op zoek naar een betonlijm die goed hecht op lichtvochtig beton en daar heeft ie een hele studie van gemaakt en die wil zo'n epoxypasta laten maken en dat laat ik maken in Ede. En dan heb ik hier Cor in Wassenaar en die schept dat, met een plamuurmesje schept hij dat in busjes en vult kleine busjes met harder. Ik zeg: "Maar mevrouw, dat kan ik toch veel sneller!" En zo ben ik in de epoxy's terecht gekomen. En dat was heel ander werk ja.

I-1: Wat doet dat precies, die epoxy?

G: Epoxy is een hars, een vloeibare hars, en als je daar harder bij doet, dan krijg je dus hele harde stukken. Die krimpen niet en die..... Kijk, dit is epoxy. Dat is een oplosmiddelvrij systeem en dat, nou ja, dat was maar goed ook dat ik het overnam. Ja, en ik verbaas me er nog over dat ik daarin zo snel thuis raakte hoor. Maar daar zat een laboratorium van de Rijkswaterstaat, die zat hier in Oegstgeest en daar kon ik het goed mee vinden; Gerard Brand. En daar heb ik van geleerd hoe het moest en wat wel kon en wat niet kon. Nou ja, ik heb die productie overgenomen. En die werd dan gekeurd bij dat laboratorium. Maar die Gerard Brand zei op een gegeven moment: "Ja, het gaat zo hard lopen; weet je wat je doet, we zetten bij jouw laboratorium al diezelfde apparatuur neer en dan doe je die proeven maar zelf en dan lever je bij mij het lijstje in." En dus heb ik het laboratorium ingericht, want het moest op druk en op uithoudingstemperatuur en nou ja, en volop kruip hé. Bij de Waterstaat is kruip erg belangrijk. Kruip is een eigenschap dat als je ergens hard op drukt dat het vloeibaar wordt. En dat mocht natuurlijk niet.

I-1: Onder druk wordt alles vloeibaar...

G: Onder druk wordt alles vloeibaar en dat mocht dus voor dit niet.

I-1: Want waar werd dit voor gebruikt uiteindelijk?

G: Mijn eerste grote opdracht was de verlijming van de onderdelen, ja, ik kan u daar een foto's van laten zien hoor, want ik heb het allemaal op powerpoint staan. Maar eh....Kleinpolderplein. Grote holle elementen die aan mekaar werden getrokken. Daartussen moest gelijmd worden, want het moest waterdicht, anders ging de wapening roesten. Dus dat werd zwaar gekeurd. Gelukkig was ik chemisch analist, dus ik kon dat laboratorium wel kwijt. Maar de moeilijkheid is, en dat is het nog steeds, de verwerking. Als je dus in een vijf liter bus daar harder bij doet in die grote massa is het in een kwartier keihard. Je moet dat dus heel snel op die randen smeren. Dan heb je misschien zeg een uur de tijd. Maar dat volgende element moet klaar staan, want dat moet er tegenaan geschoven worden. Om dat georganiseerd te krijgen was.... Dat ik moest bij ieder onderdeel moest ik komen. Alleen het mengen al. Je kon niet mechanisch mengen. Je moest met een brede stok mengen, goed langs de kanten, langs de onderkanten ja. Nou, de meeste mensen kunnen wel roeren, maar de meeste mensen kunnen niet mengen. Dus wat zei die ingenieur op een gegeven moment: "Mijnheer Gijsman, wat zou het niet heerlijk zijn als u het mengt dat u weet dat het hard wordt." Dat was altijd het risico. Ze waren als de dood! Als het slecht gemengd werd, werd het een beetje een taaie massa die niet pakte. Haal het er maar weer eens af! Veertig ton lijm ging daarin. Veertig ton lijm!

I-1: En waar gebeurde dit allemaal? Dat gebeurde toch niet meer hier?

G: Hier! Allemaal hier. Met de stopverfkelder. Daar kon ik mooi die epoxy in maken. En dan kon ik mooi meteen afvullen. En ik had hier aan de andere kant Joop Bonnet en ik kon het met die zoon goed vinden. Joop Bonnet, die is net nog geweest, die liep net nog de deur uit. Die heeft de hele fabriek geregeld, terwijl ik maar op het werk zat. Want het was niet alleen hier, want die

brug in Urk, noem alle bruggen maar op. Bij alle bruggen: "Gijsman. Epoxy. Komen!". Ja, ik was de enige. Hij had een harder ontdekt, die ingenieur, vermoedelijk in Hongarije met patent, waarmee je lichtvochtig beton kon lijmen. Dat had niemand. Ik had geen enkele concurrentie. En die mevrouw die stuurde de rekening en die betaalde mij uit. Dat is dan, op een gegeven moment is dat mis gegaan. Ja, want dan kwam er een zoon in de zaak en die had een gat in zijn hand. Maar toen zat ik alweer bij de Oosterscheldewerken. Zeeuwse Scheldewerken. Er liggen hier nog ergens... daar staat ie. Oosterscheldewerken. Zeventig ton ging erin. Zeventig ton! Hetzelfde verhaal. Ik moest overal bij zijn. Zesenzestig van die dingen en ik moest overal bij zijn. Uiteindelijk hebben we een systeem gevonden dat ik er niet meer bij hoefde te wezen, maar het was een enorme klus, die ik ook niet kende. Dus samen met hbo'ers zijn we daar wel uit gekomen. Maar die eerste is mislukt, die staat ook nog apart. Maar die zesenzestig andere zijn wel gelukt! Zeventig ton epoxyhars ging erin ja. Achteraf denk ik, wat heb ik toch een risico gelopen! Als ik een foute beslissing had genomen, iets fout had gedaan..... *Diepe zucht* Ja, ik heb veel geluk gehad.

I-1: En veel kennis natuurlijk!

G: Nou ja, die technische kennis kwam goed van pas. Ja. Met die hbo'ers was goed samen te werken, maar met die ingenieur niet. Die ben ik nog eens tegengekomen, ingenieur Olierook. "Oh, die meneer Gijsman", zei die, "van die ene mislukte staander!" Ik zeg: "Man, praat eens over die zesenzestig andere staanders, die wel gelukt zijn!" Dat is de ingenieur. Die zag je nooit op het werk, was altijd bang dat hij ergens verantwoordelijk voor was, dat schoof die af naar zijn minderen ja. Zeventig ton ja! Nou ja, verder is het voor een deel misgegaan. Ik ben getild door die zoon van die..... We hadden een gezamenlijke rekening in Wassenaar met twee handtekeningen. Op een gegeven moment lukte het hem toch om hem helemaal leeg te halen. Hij liet een zwembad in zijn tuin aanleggen en ik failliet. Ja! Heb ik het maar net kunnen redden. Toen heb ik de zaak voor de helft overgedragen aan iemand die ook in de epoxy zat in Rotterdam. Die heb ik hier naar toe gehaald. Ik heb hem op het paard geholpen en hij heeft mij uit de prut gehaald. Laten we het zo maar zeggen. Maar ik was wel de zeggenschap kwijt in de zaak ja. Daar komt nog bij, de zaak moest ook nog weer verplaatst worden naar Zoeterwoude. Alle bedrijven moesten de stad uit. Dat had je ook nog. Dus dat heeft hij mooi geregeld. Dus we zijn eerst vlak bij Heineken gaan zitten in een grote hal. Nou ja, en ik deed de techniek en hij deed de rest ja. Nou ja, Dien had een goede baan, die was hoofd jeugdgezondheid in Leiden. Ik heb dat pand kunnen verkopen. Het pand hadden we gelukkig in eigendom. Maar het was een dubbeltje op z'n kant moet ik zeggen hoor. Ja.

I-2: Ja, dat heeft dan een heel andere afloop dan je denkt. Na zulke positieve tijden!

G: Ja, nou ja, de spanningen natuurlijk toch. Ja. De spanningen. Maar achteraf denk ik, het is toch goed gelopen ja. Ik heb het van me afgezet. Maar ja, het is zo vervelend als je niks te vertellen hebt. Je draagt de zaak over en je hebt meteen niks meer te vertellen. Jij doet de techniek! Ik heb hem laatst nog eens, ik kwam hem op LinkedIn nog tegen, die jongen. Hij heeft nooit overlegd, want ik zei: "Laten we op maandagochtend een even een uurtje overleg plegen." "Overleg?" zei die. Dat had hij helemaal niet nodig. Hij besliste het wel. Laatst kwam ik hem op LinkedIn nog tegen. Ik zeg: "Goh, je hebt mijn bedrijf in 2004 verkocht, Gijsman epoxy producten, moest ik daar niet bij zijn?" Antwoorde die: "Nee hoor." Toen heb ik hem teruggemailed: "Edward, kan je dan nog steeds geen gesprek voeren?" Ja, misschien was hij wel gehandicapt op dat gebied. Dat zou best kunnen. Maar dat heb ik met moeite van me afgezet hoor. Afsluiten. Afsluiten die ervaringen hoor. Maar het is een roman hé. Het is een roman. Het is geen baantje van negen tot vijf.

I-1: Nee, het is een leven.

G: Ja.

I-1: En wat bent u toen gaan doen?

G: Ik ben op mijn 63^{ste} met pensioen gegaan. Ik kon bij de vereniging voor Vernis- en Verffabrikanten (VVF) een overbrugging tot mijn 65^{ste} krijgen. Nou ja, dat is mijn tweede leven natuurlijk. In 1965 kwam de voorzitter van de roeivereniging Die Leythe naar me toe en die zei: "Jij moest het voorzitterschap maar overnemen." Ik zat al in het bestuur als commissaris van orde. Ik was in 1950 gaan roeien. En dat heb ik gedaan. Hij had het dertig jaar gedaan en ik heb het ook dertig jaar gedaan. In 1995 heb ik het weer overgedragen. Ja, het was een mooie tijd. Een mooie tijd was dat. Bij de eindtoespraak zei een van sprekers tegen de vergadering: "Onder deze voorzitter is alles gesloopt wat het verleden heeft opgebouwd." Dat wil zeggen: alle gebouwen waren gesloopt. Alles was nieuw in die dertig jaar. Dus wij begonnen met een vereniging van honderdveertig leden in '65 en toen dertig jaar later waren het er vijfhonderd. Een bloeiende club. Mooi werk geweest ja!

I-2: Ja, dat is heel mooi.

G: Nou ja, ik kan het ook laten zien hoor. We hebben een buurtvereniging opgericht vanwege de inspraak bij het verbeteringsplan hier. Ik heb altijd ergens in gezeten. Bij de roeibond zat ik in de 'Commissie roeiwater en roeiaccommodaties'. Zorgen dat alle bruggetjes op hoogte bleven, dat er geen watertjes gestremd werden, adviezen bij gebouwen, ja, het was mooi werk ja. We hebben bij de Spoorwegen nog een keer voor mekaar gekregen dat ze bij de hoge snelheidslijn de brug vlak naast de roeivereniging een stuk hoger kregen. Die roeivereniging kon niet onder de brug door. Dat kostte ze drie-en-een-halve ton en dat hadden ze nog liever dan dat wij een bezwaarschrift in gingen dienen. En de roeivereniging was daar gelukkig mee ja. In Leiden ook, alle bruggen 1.65 m doorvaarthoogte. Een mooi rapport geschreven met de hengelaars en met de vissers, de schaatser en gezamenlijk hebben we maten vastgesteld. Dus ja, ik heb altijd veel ernaast gedaan.

I-1: Maar ja, als u op een gegeven moment als de verffabriek en de epoxy over is, dan bent u dus eigenlijk een ander leven begonnen?

G: Maar kennelijk had ik toch tijd om het daarnaast te doen ja.

I-2: Zullen wij het afronden. Of heb jij nog vragen?

I-1: Ja, want we hadden ook afgesproken, we zouden het voornamelijk ook over de oorlog hebben, maar dat is ook heel interessant.

G: Ja.

I-1: Ik wil toch nog eventjes vragen, misschien een beetje kort, naar toch nog even naar heel lang geleden terug, over uw familie. Dat heeft u ook in het vorige gesprek gezegd, maar hoe kwamen nou toch die Gijsmannen hier in Leiden terecht?

G: De Gijsmannen zijn meegekomen met de vluchtelingenstroom, gevlucht voor de Spaanse Inquisitie. Met als klap op de vuurpijl de val van Antwerpen in 1585. Antwerpen is voor een groot deel uitgemoord en op een gegeven moment kon men toch kennelijk vluchten en is er een hele stroom rechtstreeks naar Leiden gegaan. Leiden was de enige bevrijde stad in de Lage Landen, bolwerk van de vrijheid en dat heeft geleid tot de eerste stadsuitbreiding van 1611, ten noorden van de Oude Singel. Daar zitten ontzettend veel familieleden bij. Maar mijn directe afstammelingen [=voorouders] gingen naar Duitsland. Daar was in Enger een garensponnerij. En ik denk dat de garensponnerij een toeleverancier was voor de lakenindustrie. Want als je geen garen hebt, kun je ook geen laken maken. Dus die gingen daar werken bij de garensponnerij die ze misschien nog wel kenden van toeleveringen. Wie zal het zeggen? Maar langzamerhand zijn

die toch successievelijk met veel Duitsers mee naar Leiden gekomen, want dat was natuurlijk de bloeitijd van Leiden. De eerste die een verblijfsvergunning werd verleend was in 1632, die kwam uit Enger en die was rooms-katholieke poorter, want ze waren natuurlijk allemaal van oorsprong rooms-katholiek. In 1632 was de eerste vestiging.

I-1: Hé, 1632? Rooms-katholiek poorter? Maar Leiden was overwegend protestant!

G: Ja, en ze zijn er toch kennelijk geaccepteerd. Je ziet wel huwelijken in de schuilkerk aan de St. Jorissteeg en de schuilkerk in de Middelweg [=Lutherse kerk!], daar werd getrouwd en gedoopt. Maar ze waren kennelijk in de schuilkerken, trouwens alle geloven hadden een schuilkerk, protestantisme was de enig geaccepteerde godsdienst. De rest moest allemaal teruggetrokken..... Maar hij werd toch geaccepteerd ja.

I-1: Maar goed, hij werd toch poorter.

G: Maar ja, en ze waren natuurlijk toch nodig! Het waren natuurlijk allemaal textielmensen. Ik heb hier nog de beroepen staan: Lakenwever, droogscheerder, dekenwever, spinner, saaiwerker en ververs. Ververs waren heel belangrijk. En vollers, vollers zijn er ook nog. Dus ze waren hier natuurlijk hard nodig. En de tweede uitbreiding was 1659, dat is de grote uitbreiding ten oosten van de Kraaierstraat hier, dus deze wijk ter hoogte van de Herengracht, en de Haver- en Gortbuurt hé, de wevershuisjes. De wevershuisjes, nog steeds met het weefgetouw in de voorkamer en boven slapen. En dat heeft nog heel lang geduurd. Wij hadden in de vijftiger jaren een werkster en die had dat nog meegemaakt. Ja, we sliepen met z'n zevenen op zolder op de grond. Heel gezellig was dat altijd. Helemaal geen klachten van jongens, we hadden geen bed of zo, nee, het was heel gezellig. En die was toen misschien veertig, vijftig, dus dan praat je van het begin van de twintigste eeuw.

I-1: Ja, het weefgetouw was belangrijk. Dat was het werk. Maar zo kwamen dus de Gijsmannen in Leiden.

G: Ja, zo kwamen de Gijsmannen in Leiden ja. Maar de vluchtelingenstroom verbaast mij nog altijd. Leiden was nog maar 12.000 inwoners groot en daar kwamen daar in vijftig jaar tijd vijftigduizend bij. Vijftigduizend bij! Nu zullen er wel veel huizen leeggestaan hebben vanwege de ziekte en de pest, maar toch, vijftigduizend mensen hebben we toch in vijftig jaar tijd kunnen herbergen.

I-1: Ja, we zijn er ook rijk van geworden.

G: Ja, we zijn er zeer rijk van geworden. Ja, de hele textielindustrie. Lakenhal, keurmerk. Nee, het was een hoge kwaliteit hoor.

I-1: OK, mogen wij u hartelijk bedanken voor uw verhaal of heeft u zelf nog aanvullingen?

G: Nee hoor. Ik kan hooguit nog de powerpoint laten zien met de foto's.

I-2: Ja, we zouden nog graag wat foto's willen zien.

Toevoeging

Achteraf bedacht ik me dat we toch veel spellen deden: Monopoly, ganzenbord, sjoelen (we hadden een sjoelbak), dammen, schaken, bridgen/kwartetten. Ik denk dat we veel thuis waren en weinig tot niet op straat speelden voor de oorlog en rond 1940.